

איך להפסיק את הירי מהרצועה?

אודי דקל

בימים אלה מתקיימים בזירת הרצועה תנאים דומים לאלו ששררו באזור לפני סבבי עימות קודמים, ובעיקר 'צוק איתן'. נראה שהדרך לסבב לחימה נוסף בעזה – לאחר למעלה משלוש שנים של שקט יחסי - הולכת ומתקצרת. בנקודת הזמן הנוכחית אסטרטגיית התגובה הישראלית מתבררת כלא מועילה, על רקע החלטת חמאס לשנות את כללי המשחק בזירה הפלסטינית, וגם מול ישראל. ואולם, למרות סימנים לשינוי התנאים המייצבים ברצועה, עדיין חמאס הוא הכתובת האחראית ברצועה. הדרך המומלצת עבור ישראל לעצירת ההסלמה היא בהפקדת ארגז כלים - עם גזרים ומקלות - בידי מצרים, כדי שתשכנע את חמאס לפעול ביתר נחישות להפסקת הירי.

למעלה מחודש ולראשונה מאז תום מבצע 'צוק איתן', אנו עדים לירי מתמשך של רקטות ופגזי מרגמה משטח רצועת עזה לעבר ישראל. הירי החל כתגובה של הג'יהאד האסלאמי לחשיפת מנהרה באוקטובר 2017 ולפיצוזה, שגרם הרג של 14 פעילים משורות הארגון, וגבר בעקבות ההכרה של ארצות הברית בירושלים כבירת ישראל. הצטרפו אליו פלגים "סוררים" מזרם הסלפיה-ג'יהאדיה. חמאס, משיקולים פנימיים בעיקר ובניגוד להתנהלותו בשנים האחרונות, לא גילה תחילה נחישות לעצור את הירי וכך אפשר דה פקטו את שחרור הקיטור, אם כי לא שחרר כליל את הרסן, כדי למנוע הסלמה רבתי. תגובת ישראל, עד השבוע האחרון, נשמרה במתכונתה הקבועה, המונחית על ידי העיקרון שלפיו חמאס הוא הריבון ברצועה, וככתובת אחראית עליו לשאת במחיר. מפקדות, תשתיות מנהור ועמדות של הארגון הותקפו במטרה לגרום לו להניא את גורמי הסלפיה-ג'יהאדיה והג'יהאד האסלאמי מהמשך הירי.

האסטרטגייה הישראלית נשענת על מספר הנחות עבודה. הראשונה היא השלמה עם שלטון חמאס ברצועה וסימונו ככתובת ממשלית אחראית, גם בלי הכרה רשמית בו כשחקן לגיטימי. שנית, הצורך בשימור הלחץ הצבאי, המדיני והכלכלי על חמאס, במטרה להרתיעו, להחלישו ולהאט את התעצמותו הצבאית. שלישית, הערכה כי ההרתעה הישראלית הבסיסית כלפי חמאס נותרה מאז קיץ 2014 בעינה וחמאס חושש מהסלמה. ההנחה הרביעית היא כי חמאס ממוקד כיום במימוש הפיוס הפנים-פלסטיני ובקידום הלגיטימציה הפנימית והאזורית שלו, ולפיכך הסלמה והיגררות למערכה צבאית עם ישראל אינם משרתים אותו. לבסוף, לישראל אין אינטרס להסלים את המתרחש הקיימת לכדי עימות נרחב, שכן אין היא חותרת לשנות מהותית את המצב ברצועה. בעת הנוכחית, יעדיה לגבי חמאס והרצועה הם שיכוך הירי, הרגעה וייצוב. בנוסף, ישראל אינה מעוניינת להיתפס כמי שהכשילה את מאמצי הפיוס הפנים-פלסטיני, שמצרים וכנראה גם ממשל טראמפ תומכים בהם.

ואולם, בנקודת הזמן הנוכחית, אסטרטגיית התגובה הישראלית מתבררת כלא מועילה. חמאס מתקשה לעצור את הירי. מגמת ההסלמה מתחדדת על רקע החלטת חמאס לשנות את כללי המשחק בזירה הפלסטינית, וגם מול ישראל. בחודשים האחרונים מסתמן שינוי בהנחות שביסוד התנהלות חמאס. מאז היווסדו, הארגון מזהה את עצמו כנושא לפיד ההתנגדות, ועם זאת, בעת הנוכחית הנהגתו חותרת בראש ובראשונה לקדם את הפיוס עם פת"ח כהזדמנות להסיר מעליו את עול האחריות האזרחית לנעשה ברצועה (אמנם מבלי לוותר על כוחו הצבאי), ובעיקר את האחריות למנוע פעולות 'התנגדות' של גופים אחרים נגד ישראל. אלא שתהליך הפיוס נתקל בקשיים מכיוון שנשיא הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, מעכב את העברת התמורות הכלכליות המובטחות לחמאס בעזה וגם נרתע מנטילת האחריות האזרחית על הרצועה. המוטיבציה של חמאס לעצור את הירי נחלשה עוד בעקבות מחאה עממית שפרצה ברצועה בתגובה להכרזת הנשיא טראמפ בעניין ירושלים. מנהיגי הארגון השתתפו בהפגנות שהתקיימו בגבולות הרצועה, ובתקריות שפרצו על רקע זה נגרמו הרוגים ופצועים.

עד כה, הנזק לחמאס עקב ירי מבוקר מהרצועה לעבר יישובי עוטף עזה אינו מאמיר, בפרט כל עוד הנהגתו מעריכה כי בסבירות גבוהה יישמר דפוס התגובה הישראלית הנוכחית. יתר על כן, הנהגתו מבינה כי עם הזמן הארגון מאבד את מפעל המנהרות ההתקפיות, שהוא עבורו נכס אסטרטגי, עקב מאמצי צה"ל לאתר ולהרוס אותן, במקביל לבניית מכשול תת-קרקעי מסיבי (יצוין שהמתיחות סביב הרצועה עצרה את התקדמות הבנייה). בד בבד, חמאס מתקשה לפגוע בישראל בהוצאה לפועל של פיגוע איכותי משטח יהודה ושומרון, בשל הצלחת מאמצי הסיכול של שירות הביטחון הכללי וצה"ל וגם משום הקושי לגייס פעילים לפיגוע בשעה שהארגון כופה רגיעה ברצועת עזה - השטח שבשליטתו.

ביטוי נוסף לשינוי הכיוון בחמאס הוא ההצטרפות לירי של הג'יהאד האסלאמי, השני לחמאס בסדר הכוחות ברצועה, הנתון להשפעה מטהראן ומצויד באמצעי לחימה איראניים. נראה שסיבה מכרעת לקושי או להיסוס של חמאס לרסן גם את הירי של הג'יהאד היא רצון להבטיח את המשך התמיכה האיראנית בו, בכסף ובנשק. אשתקד, כשיחיא סנוואר, מנהיג חמאס ברצועה, רצה למנוע ירי רקטות של הג'יהאד, הוא השיג את היעד. לאור זאת, ניתן להעריך שכיום שיקוליו שונים. סנוואר אף הכריז כי הזרעות הצבאיות של חמאס ושל הג'יהאד האסלאמי קיבלו שיחת טלפון מקאסם סולימאני, מפקד כוח קודס של משמרות המהפכה האיראניים, שבמהלכה הודיע כי "איראן תעביר כל סיוע שיידרש להגנה על ירושלים".

למעשה, בימים אלה מתקיימים בזירת הרצועה תנאים דומים לאלו ששררו באזור לפני סבבי עימות קודמים, ובעיקר 'צוק איתן'. החרפת משבר התשתיות ברצועה (אספקת חשמל לשעות ספורות ביממה - למרות הסרת הסנקציה של מחמוד עבאס בנוגע לתשלום עבור החשמל לישראל, מחסור במי שתייה, טיפול לקוי במי הביוב), לצד גל פיטורים בסקטור הפרטי, עלייה משמעותית בהיקף פשיטות הרגל של סוחרים קטנים ובינוניים, וכן פגיעה קשה בנזילות הבנקים והמוסדות המסחריים. גם מצוקתו הכלכלית של חמאס ניכרת: משכורתם האחרונה של עובדיו, בשיעור של 40 אחוזים מהשכר הרגיל, הועברה באוקטובר האחרון.

על רקע זה, עולה תכיפותן והיקפן של תקריות ואזהרות, כדפוס פעולה-תגובה בין ישראל לחמאס, וסיכוני ההסלמה מחריפים. לדינמיקה של הסלמה חיים משלה, גם כאשר האינטרסים של שני הצדדים אינם דוחפים למערכה נרחבת. הבעיה האסטרטגית של ישראל היא שמחד גיסא, היא אינה מוכנה שהירי יהפוך לשגרת חיים עבור יישובי עוטף עזה, ומאידך גיסא, היא חותרת להימנע מיציאה למבצע רחב היקף בעזה, מתוך הנחה כי אז תעלה הסבירות שיידרש כיבוש מלא של הרצועה. זאת, בשל הנטייה לתקן את כשלי המערכה הקודמת, כמו גם לאור הצהרות של שר הביטחון, אביגדור ליברמן, כי המערכה הבאה בעזה צריכה להיות האחרונה של חמאס: "ללכת בכל העוצמה ולא להפסיק עד שהצד השני ירים דגל לבן ויצעק געוואלד". מעבר למחירי הלחימה, השתלטות על הרצועה תשית על ישראל עלויות כבדות מאוד: שלטון ישיר על כשני מיליון פלסטינים; החרפת הבעיה הדמוגרפית של ישראל; נטל כלכלי-הומניטארי כבד; ריתוק כוחות צה"ל לאזור לתקופה ארוכה; ומחירים מדיניים כבדים לישראל.

בצד זאת, בהסלמה גלום פוטנציאל נזק גדול מאד לחמאס, בפרט סיום פרק שליטתו ברצועה. אף מצרים עשויה להינזק, ולפיכך קהיר מנסה לרסן את חמאס ובמקביל את ישראל, ולהחיות את מהלכי הפיוס בין חמאס לפת"ח. אולם, הלהט המצרי בהקשר זה פחת לאור הקשיים הגוברים להסדיר את היחסים בין המחנות הפלסטיניים היריבים, וגם לנוכח התרחקות האופציה ליוזמת תהליך מדיני בין ישראל לרשות הפלסטינית בתיווך ממשל טראמפ. נראה, אם כן, שהדרך לסבב לחימה נוסף בעזה – לאחר למעלה משלוש שנים של שקט יחסי - הולכת ומתקצרת. עדות לכך היה שינוי שחל במתכונת התגובה הישראלית בעקבות ירי שביצע הג'יהאד האסלאמי. בליל ה-4 בינואר פגעה ישראל במנהרה של הג'יהאד האסלאמי. יתר על כן, תקיפת תשתיות ומנהרות של הג'יהאד האסלאמי משמעותה הסרת אחריות מהחמאס, ומשתמעת מכך הכרה בחוסר יכולתו לשלוט במצב כריבון באזור.

אם ישראל מבקשת למנוע הסלמה, עליה למצוא דרכים לעשייה נמרצת ומיידית להפחתת הלחצים ההומניטריים והכלכליים על רצועת עזה, אך בלי שתיתפס כמתגמשת בפני הטרור, תוך חיזוק ההרתעה מול חמאס. בפניה עומדות מספר אופציות:

א. העברת מסר לחמאס שישראל תהא מוכנה להשהות את תגובתה לפרק זמן מוגדר, כדי לאפשר לו לרסן את הגורמים האחראים לירי ולנתק את שרשרת הפעולה-תגובה. זאת, תוך הבהרה כי אם חמאס לא יפגין נחישות לעצירת הירי, התגובה תהיה עוצמתית.

ב. עליית מדרגה בתגובה הצבאית, שתכליתה להסב נזק רציני לחמאס, כגון תקיפה באור יום של מתקן חמאס מאויש או נכסים אחרים בעלי ערך עבורו, במטרה להשפיע על החמאס לשנות את דפוסי פעולתו. סיכוי סביר שפעולה מסוג זה, להבדיל מסיכול ממוקד של בכירים בארגון, לא תוביל עדיין לעימות צבאי רחב.

ג. הצבת אתגר לחמאס ברמה המדינית, בהכרה פומבית בהיותו גורם הכוח העיקרי והכתובת האחראית ברצועה. בתמורה לרגיעה ביטחונית ויציבות יוצע לחמאס הסיוע החיוני, שהרשות הפלסטינית מונעת ממנו, בפרט חשמל ומים, יוקם ציר אספקה מנמל אשדוד לרצועה ואף תתאפשר יציאת פועלים מהאזור לעבודה ביישובי עוטף עזה. משמעותו של מהלך כזה, שישקף שינוי מהותי במדיניות ישראל כלפי חמאס והרצועה, היא השלמה עם ישות סמי-

מדינתית עוינת, חמושה ולא מפורזת ברצועה, וכן סתימת הגולל על אפשרות של תהליך מדיני בעתיד הקרוב, על שום המתח ששינוי כיוון זה יעורר בין ישראל לרשות הפלסטינית.

ד. חלופה נוספת, העדיפה והמומלצת, היא גיוס מצרים למאמץ תיווך. על ישראל להפקיד בידי קהיר ארגז כלים, שיכלול תמורות כלכליות ותשתיות משמעותיות, שתכליתן לפתות את חמאס לגלות מאמץ אמת להרגיע את השטח ולרסנו. אם חמאס יסרב לשתף פעולה עם ההצעה המצרית, תגבר הלגיטימיות של פגיעה קשה בו. כדי להגביר את האטרקטיביות של הצעה ברוח זו, על ישראל להגביר מוכנות לאפשרות של פריצת מערכה צבאית ולהתפתחותה עד לכדי כיבוש רצועת עזה. מוערך שהפגנת מוכנות זו תועיל להרגיע את המצב, לפחות בטווח הזמן הקרוב, ואף תדרבן את המשך תהליכי הפיוס הפנים פלסטיניים. גם אם תהליך הפיוס לא יסוכם בהצלחה, לא ישראל היא שתיתפס כמי שהכשילה אותו. עירוב מצרים במאמצי ההרגעה ישרת את האינטרס המצרי להישאר הגורם האזורי המוציא ומביא בעניין הפלסטיני, ובתוך כך יסייע לבלום את השפעתן של איראן, טורקיה וקטר ברצועת עזה.